

KRISTENDOMMEN KOM LANGS TØNDEBÅNDSVEJEN

Af forfatteren *Jens Rosing*

Det er en almindelig, romantisk farvet forestilling, at man i 1884 traf på en stenaldereskimokultur i og omkring Angmagssalik-egnen. Selv kendere af Angmagssalik-folket har indtil nu fremstillet den interessante menneskegruppe, som konebådsekspeditionen traf, som „uberørt“.

Igennem mange år havde de enten direkte eller indirekte modtaget impulser udefra, Nye materialer som messing og jern, samt bambus, mahogni, eg og flere træsorter, hvis hjemsted må søges syd for Sibiriens store nåleskove, trængte ned nordfra med polarstrømmen som drivgods og skyllede op på kysten, thi talrige var de fangst- og hvalskuder i 15-1700 årene, der forliste oppe omkring Svalbard .

Sydfra spores påvirkninger fra nordbotiden – og senere strøede hvalfangertiden i Straats Davids glasperler om sig. Og fra da af igennem vestkystens kolonisation og frem til Angmagssaliks grundlæggelse lå den vældige, ubeboede kyststrækning som en farverig handelsvej, „Tøndebåndsvejen“ kan man kalde den, for den vigtigste handelsvare var tøndebånd og jernskrammel. Det ene bringer det andet med sig. Hvad der skete i den ene ende af tøndebåndsvejen forplantede sig op til den anden, og længe før den første missionær nogensinde satte sin fod ved Angmagssalik, sivede kristendommen ind som en fjern anelse. Allerede den gang var sjamanismen svækket i sin grundvold, og hele østgrønlændernes religiøse fundament vaklede under overdrivelsens hårde nervepres. Næppe noget sted i eskimolandet nåede åndemaningen så højt et plan og en sådan almen udbredelse,* thi selv ved små bopladser, ja, i et enkelt fælleshus, kunne der såvel blandt mænd som kvinder findes flere mere eller mindre dygtige åndemanere. „Reglen“ i andre eskimo-områder var én, allerhøjest to store åndemanere ved én boplads; det kunne endog være sådan, at man i givet fald rejste langvejs fra for at hente en til åndebesværgelse.

Digterkunsten stod højt, men giver dog ingen særklasse imod andre eskimo-stammers. „Maskedans“, Uvâjêrneq, nåede i Grønland sin højeste dramatik og opbud af fantasi blandt Angmagssalik-eskimoerne.

* Bortset fra centraleskimoerne i Nordcanada, der havde mange åndemanere; men hvis kunst langt fra kunne måle sig med Angmagssalik-åndemaneres.

Kunsten nåede i sin opblomstring et så højt stade, at man må søge en tilsvarende i Alaska. Mange træk i ornamentikken er arv fra Dorsetkulturen. Er østgrønlanderne mere eller mindre efterkommer af den kunstneriske Dorsetstamme – ham, som vi bl. a. træffer som åndemanernes hjælpeånd, Den store Timersêq, indlandsvandreren.

Der er ovenfor nævnt, at sjamanismen allerede var svækket, da konebådsekspeditionen nåede frem til Angmagssalik; man kan opstille to støttepunkter for denne påstand. Det vil erindres i Gustav Holms skrifter, at der før hans komme havde været en stor hungerperiode, hvor ligefrem hele bopladser blev affolket. Optakten til den store hungersnød er et mindeværdigt kapitel, hvorom der fortælles:

„Fem somre før konebådsekspeditionen (1884–85), nemlig 1879, var en rig sommer med kolossal fangst, og overalt var der sæler at få. Over den mægtige madrus stod solen som en fakkel hele sommeren igennem. Efteråret kom, vejret var som en eneste blank åbenbaring. Vinteren kom, uden at en eneste storm havde hjemsøgt den ellers så stormfulde kyst. Isen lagde sig, men imod sædvane tiltog sælfangsten i omfang, overalt lå kødgravene fulde, og til trods for, at man ustandselig holdt ædegilder på hele letgærede frosne sæler, tiltog beholdningerne af denne lækkerbidsken i et omfang, man aldrig før havde oplevet. Rundt om husene lå store flænsestykker, som de velnærede, blankpelsede hunde ikke en gang gad røre.

Vinteren gik som en vældig festrus, og store karavaner af feststemte mennesker i hundeslæder suste fra boplads til boplads til sangkampe og åndemålinger. Livet levedes stærkt og impulsivt, og i vellevnedets spor stilledes store krav til udøverne af „kunsten“. Netop i denne vinter nåede flere store deres åndelige klimaks. Blandt de store lyser navne som Avko, Mitsivarniánga og Maratse, netop de mennesker, der i dag har givet os en nær og stærk fornemmelse om Angmagssalik-åndernes vingesus.

Det højeste klimaks blev nået af Avko. Han var den ældste af de tre, stedfar til Maratse og svigerfar til Mitsivarniánga.

Avko sammenkaldte tvivlere over hans kunnen og lod sig bortføre af kæmpebjørn og den store hvalros.“

Om kæmpebjørn og hvalros fortælles:

„Havets kæmpebjørn og hvalrossen er de vanskeligste hjælpeånder at erhverve sig. Som den sidste fase i sin lange og trange læretid (ofte 10 år) begiver åndemånerlærlingen sig ned til kysten, hvorfra han prøver at påkalde sig kæmpebjørnen og hvalrossen ved at nævne dem ved navn. Dette gentages tre dage i træk, og lykkes det ikke i løbet af de tre dage at erhverve sig disse hjælpeånder, må han for stedse opgive kæmpebjørnen og hvalrossen i åndernes store følge. Kun de største åndemånere har de to som hjælpeånder.

Åndemaneren Maratse. På hovedet en kasket, kaldet Qángmálaq. Maratse døbt den 8. april 1912 og tog navnet Noah.

Lykkes påkaldelsen, hører man langt ude fra de store havsvæld et dybt rungende bjørnebrøl og fløjtende næselyde fra hvalrossen, der tømmer sine hede lungers damp.

Den unge bliver så angst, at han prøver på at flygte, men hans krop bliver så tung, at han ikke en gang kan slæbe sig frem. Langt ude fra havet kommer bjørn og hvalros til syne, krummer ryggene og dykker, kommer så op stirrende hinanden i øjnene og brøler afskyeligt. De to store kroppe ligger så tæt op ad hinanden, at deres bevægelser synes at være fra et og samme dyr.

Idet de tørner kysten, er kæmpebjørnen i et spring oppe på land, og idet den når frem til den lammede åndemanerlærling, sænker den sit gab ned over mandens skræv og kaster ham ud til hvalrossen, der hæver sig i rasende fart op over havspejlet og griber ham i sine luffers enorme favn. Manden rører ikke ved vandet.

I et brøl kaster bjørnen sig i havet, og nu begynder troldtøjet at kaste bold med manden og fører ham ud mod himmelranden.

Når den unge mand kommer til bevidsthed, ligger han splinternøgen på strandklippen. Fra dette øjeblik behersker han „pôrneq“, „At pakke ind“, d. v. s. at han under påkaldelsen af kæmpebjørn og hvalros er i stand til at „pakke“ sine andre hjælpeånder ind og lade sig bortføre, uden at de andre hjælpeånder griber forstyrrende ind i disses forehavende.“

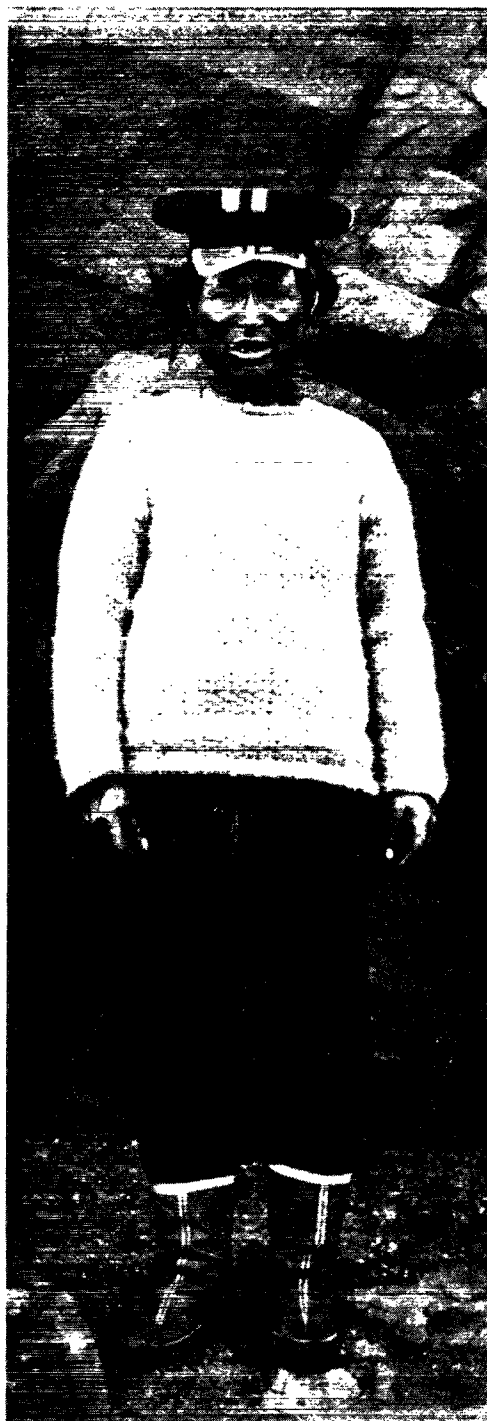

Foto: Th. N. Krabbe (1904)

Bortførelsesbesværgelsen beherskes kun af de meget store åndemanere, og først efter, at der er gået lang tid, siden de er trådt frem for stammen; det lader sig kun gøre, når åndemaneren efter mange besværgelser er blevet hærdet i at møde de mange frygtindgydende åndevæsener.

Folk ved Kangårdik var faldet i tvivl om Avko's evner som åndemaner. Avko, der selv boede ved Nôrsît, sendte en budbringer til tvivlernes boplads med forespørgsel, om ikke der var nogen, der havde lyst til at overvære ham blive bortført af kæmpebjørn og hvalros. Under omkvædet: „Nu skal vi se Avko lege som et barn“, kørte man den efterfølgende dag til Nôrsît. Før dagen var blevet afløst af aften, bar man lange teltstænger ind i huset og surrede dem med svære remme fast til indersiden af husstolperne, så hovedbriksen var stængt af et tæt tremmeværk. På indersiden af tremmerne blev mange hele sælskind ophængt og med svære remme rimpet tæt sammen, så der kun blev levnet kighuller imellem. Kun briksebåsen på solnedgangssiden forblev åben, hvorimod sidebriksen på solopgangssiden ligeledes blev forsvarligt tilstængt. Her samledes kvinder og børn, medens mændene samledes på hovedbriksen nærmest den åbne bås.

Avko træder ud på gulvet og sætter sig på siddeskindet foran husgangsåbningen, han var ubunden. Så råber Avko ud igennem husgangen „Nivnerilerpånga“ — „De tror mig ikke. Kom og hjælp mig.“

Trommen satte igang, og da der for alvor var kommet liv i den, bød Avko lamperne slukket.

I samme nu som lamperne slukkedes, begyndte stængslet at knage, og de mange mennesker, der sad bag det, blev grebet af en frygtelig angst, men med et ruger stilheden. Avko manede og besvor, men intet skete, og ligesom man ikke mere ventede, at noget skulle ske, kom et skrækindjagende brag, da et kort og heftigt liv vånede igennem tromme og skind. — Efter endnu en lang stilhed kom livet igen som en stormbølge så voldsomt, somom stængslet skulle splintres.

Igen blev alt stille. Da hørte man en fjern brummen. Lyden kom nærmere og blev til et frygtindgydende brøl. Ind igennem husgangen hørtes en skraben af vældige kløer. Ud igennem stængslets kighuller kunne man se alt, for månellyset havde oplyst rummet. Ude fra husgangen bed uhyret fat i det yderste forhængsskind og rev det ned. Nu kom dyret frem, en kæmpestor bjørn. Den satte forbenene op på tærskelen og stak hele forkroppen ind i husrummet. Den brummede langt nede i brystet, og idet den hvædede, slog en ram lugt af rådden tang tilskuerne i næsen, og stængslet gennemrystedes aldeles forfærdeligt.

Ingen kunne se Avko; bjørnen begyndte at snuse, men på den anden side af trommen ophørte dens snusen. Pludselig skreg Avko op. Bjørnen slæbte ham baglæns ud af husgangen, og hans afskyelige skrig døde hen.

*En åndemaner under besværgelse omgivet af sine hjelpeånder
(ca. år 1900).*

Foto: Nationalmuseet

To mand gik ud i husgangen og samlede det sønderflængede forhængsskind op og satte et nyt op i stedet. Da de igen var ifærd med at krybe op på briksen, mærkede de deres fodsåler så mærkeligt klæbrige. De var blodige. Indgangstærskelen og husgangen var oversprøjtet med blod.

Efter at besværgelsen var gennemført og lamperne igen tændt, var der ingen, der tvivlede på, at fortidens store åndemanere havde fået deres renaissance i Avko.

Her må man indskyde, at Knud Rasmussen har gjort opmærksom på Thule-åndemanernes svage „vingesus“ i forhold til Angmagssalikkernes og mener, at det skyldes relativt vellevned. De har med andre ord ikke haft påkaldelse behov i den udstrækning som angmagssalikkerne. Ved en relativ stadig velstand svækkes åndemanningerne, men et pludseligt opsving til bedre kår kan altså sætte ydelsen i vejret; men hvad ville der være sket, om denne store madrus havde fortsat i Angmagssalikdistriktet. Hvordan ville det have givet sig udtryk rent åndemaningsmæssigt i det lange løb? Jeg mener, det ville have givet sig udtryk i endnu større kunststykker, thi angmagssalikkernes åndemaning synes at adskille sig fra de andre steders åndemaning ved efterhånden at være på vej til at være et skuespil for slukkede lamper. Jeg

tror, at det i bund og grund allerede i konebådsekspeditionens dage havde mistet sin oprindelige mission. Om de var i fest eller smalhans, blev der i fælleshusene holdt den ene åndemaning efter den anden, ja, undertiden flere efter tur på een aften som tidsfordriv. Ingen var i stand til at tage på åndeflugt til den straffende månemand eller havets moder, da Gustav Holm var i Angmagssalik, og på disse tider kunne det virkelig have været nødvendigt. Sulten var da en hyppig gæst, og havets moder og månemanden gav kun lidt fra sig af fangstdyr.

Men lad mig prøve at finde udgangspunktet igen.

Året var gået i madrusens og festens tegn. Sommeren 1880 kom, og folk spredtes ud over de mange fangstpladser. Det varede ikke længe, før man var klar over, at trangstider stod for døren. Kajakmænd strejfede omkring, men ingen fangstdyr var at få.

Denne sommer gjorde en mand ved navn Qanaq, „teltstangen“ sig berømt, thi han nedlagde tre klapmydser. Ligeledes gjorde en anden, Alivtsákât, „den grådige opslikker“, sig hæderværdig ved at nedlægge to klapmydser, og alle, der kender fangstpladserne omkring Kulusuk, kan vurdere disse oplysninger, når det siges, at de 5 klapmydser var alt, hvad der denne sommer blev nedlagt af storsæl på disse kanter.

Endnu mens midsommeren herskede, forlod folk fangstpladserne ved yderkysten og søgte til deres vinterbopladser. Da blev konebådene roet frem af magre tavse mennesker, for hvem den grumme skæbne for tydeligt stod prentet i deres hu. Der var da også mange, der ikke oplevede året vende.

Skylden for den grusomme hungersnød gav man Ákajik, fordi han ikke øvede dødsbod over sin søn (hvis navn desværre ikke huskes), men rigtignok var hovedpersonen til den store forsømmelse ingen ringere end den store angákoq, Avko. Han havde nemlig øvet drab på Ákajiks søn, men havde pålagt faderen ikke at gennemgå boden – „Fordi sønnen ikke var død på normal vis, men røvet af de underjordiske, Atdiaritsit.“ Vel var man ikke dummere, end at de underjordiske ikke sådan bortførte mennesker, men sagt af en stor åndemaner får det autoritet, men rigtignok med „sjæleransangsten“ som den bærende baggrund. For en meget stor del opretholdtes åndemanernes autoritet, fordi folk var bange for at blive sjæleranet.

Avkos store løgn blev årsag til den grumme skæbne, stammen led hin mindeværdige sulteår 1880-81 og bidrog sit til, at sjamanismen yderligere blev svækket i sin grundvold, en svækkelse, et brud, der aldrig blev ophævet, før kristendommen, den fjerne anelse, kom til et folk, hvis religiøse fundament allerede var forældet og havde gjort stammen træt. Thi vitterligt søgte de efter en kraft, som kunne føre dem ud af et frygteligt dilemma, nemlig de berygtede blodfejder, der blev øvet som et uomtvisteligt påbud igennem „vedtægternes“ hårde greb.

Lad misfangst hæрге, lad sult rase – alt det kunne Angmagssalik-folket sikkert have overlevet. Lidelser forvoldt af naturen svækker kun legemligt, men kommer

naturen og overbebyrder en lille stamme, hvor samfundet er ude af balance rent åndeligt, og hvor „vedtægter“ ikke levner nogen vej „ud af den onde cirkel“, da er deres skæbne beseglet.

Kristendommen kom og blev en redningsplanke, og de, der først så muligheden for igennem den at frelse stammen, var kvinderne.

En gammel kone sagde engang til min farfar, Christian Rosing: „Var I ikke kommet, havde vore mænd udryddet hinanden og os med dem.“ Sagde hun det for at takkes missionæren? Ingenlunde, det sagte kom fra hjertet.

I dette øjeblik går mine tanker til den fjerne tøndebåndsvej; et stejlt forrevet land, bræsprængt og furet stiger det op for mit indre øje. Storisen fræser mod kysten, og igennem klaringerne er en lille flotille af konebåde på vej mod vestkystens sydligste handelssteder. Næsten tre år efter, at de har forladt deres hjemsted, tegner billedet sig igen påny, men den modsatte vej.

Konebådene er lastet med mange ting, ikke mindst tøndebånd.

En lille fortælling kommer mig i hu:

„Der kom engang nogle konebåde, der havde været på handelstogt på vestkysten. Da de kom til egnene omkring Umîvik, traf de der en mand, der byggede en konebåd. Som kniv brugte han store skarpe muslinger. En af landomsejlerne kom til at røre ved skelettet og det hele brasede sammen. Manden, der med så dårligt et redskab havde bygget sit stel, gav sig til at græde. Landomsejleren fik medlidenhed med ham og forærede ham en lille jernkniv. Siden byggede manden mange solide konebåde, som omsejlede landet.“

Denne lille fortælling rummer i al sin naivitet historien om de farverige handelstogter, østlændingene foretog til sydvestkystens handels- og missionssteder.

Tøndebåndsvejen, skæbnernes isfyldte handelsvej, hvorigennem også Jahve i den milde Guds skikkelse kom som en tåget og fjern anelse, som var det selve tågen fra storisen – dog stærk nok til at svække sjamanismens årtusinde gamle greb.

Foto: W. Thalbitzer (1906)

Åndemaneren Mitsivarnianga, en af de største angåkut i Angmagssaliks historiske tid. Mitsivarnianga døbt den 28. april 1901 til Andreas.